

ВИПУСК

4

ВАСИЛІВСЬКА СТАРОВИНА

ПАРТИКУЛЯРНА ПЕРЕПИСКА
В.С. ПОПОВА 1818 РОКУ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Інститут української археографії та джерелознавства
ім. М. С. Грушевського — Запоріьке відділення
Державний архів Автономної Республіки Крим
Василівський історико-архітектурний музей-заповідник «Садіба Попова»
Запорізький національний університет
Запорізьке наукове товариство ім. Я. Новицького
Східний інститут українознавства ім. Ковальських — Запорізька філія

**ВАСИЛІВСЬКА СТАРОВИНА
ВИПУСК 4**

**ПАРТИКУЛЯРНА ПЕРЕПИСКА
ВАСИЛЯ СТЕПАНОВИЧА ПОПОВА
1818 РОКУ**

Василівка - Запоріжжя
2017

УДК 94(477.64)
ББК 63.3(4 Укр7)

Партикулярна переписка Василя Степановича Попова 1818 року/ Упор. Бузало Т. М., Стойчева І. М., Стойчев В. М.
// **Василівська старовина.** Випуск 4. — Василівка—Запоріжжя, 2017. — 396 с. (Серія «Василівська старовина», Вип. 4).

Редакційна колегія серії «Василівська старовина»:

Білівненко С. М., Брехуненко В. А., Каптюх Ю. В., Козирев В. К.,
Мільчев В. І., Мордовської М. М. (науковий редактор),
Олененко А. Г., Спіцин Ю. П., Стойчев В. М. (головний редактор),
Ткаченко В. Г., Філас В. М., Шаповалов Г. І.

У даному археографічному виданні представлена партикулярна переписка В. С. Попова 1818 року, яка є цінною джерельною базою у вивченні історії українських земель в кінці ХІІІ – початку ХІХ ст., та формує уявлення про розвиток Лівобережної України в цілому, у тому числі й півострова Крим.

Рекомендується науковцям, аспірантам, студентам — всім, хто цікавиться історією запорізького краю.

Затверджено до друку Науково-методичною радою
Василівського історико-архітектурного музею-заповідника
«Садиба Попова» 18.12.2017р.

ISBN 978-966-488-176-7

© Упорядники, 2017
© ВІАМЗ «Садиба Попова», 2017
© ПП «АА Тандем», 2017

**«ПАРТИКУЛЯРНА ПЕРЕПИСКА В.С. ПОПОВА,
ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ МАЄТКУ ВАСИЛЬЄВО
МЕЛІТОПОЛЬСЬКОГО ПОВІТУ
ТАВРІЙСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ.»**

Епістолярні джерела віддзеркалюють безліч яскравих відтінків в історичних фактах минулого, висвітлюють невідомі, приховані грані життя автора. Дають можливість заповнити прогалини у історичному перебігу подій, логічно їх скомпонувати, вишикувати у хронологічній послідовності. Дана тема є актуальною на сьогоднішній день, так як дає можливість поглянути у минуле крізь призму особистості, адже, події, що забарвлені роздумами безпосередніх очевидців надають більш повну картину, дозволяють побачити історію під іншим кутом – кутом особистих переживань.

Перша та найскладніша проблема дослідження партикулярної переписки, як одного із епістолярних джерел історико-краєзнавчих досліджень, полягає у тому, що, як правило, листи носять особистий характер, що дає можливість відкрити персональне ставлення адресанта до актуальної теми, в той самий час, це унеможливорює об'єктивну оцінку отриманої інформації. Також, проблемою є оприлюднення партикулярної переписки, подібні документи, здебільшого, зберігаються в архівах, приватних колекціях тощо. Епістолярні джерела, за своєю суттю, являються носіями важливої соціокультурної інформації про життя конкретної історичної особистості на тлі історії.

Приватне листування Василя Степановича Попова є цінним джерелом інформації у вивченні історії розвитку маєтку Васильєво Мелітопольського повіту Таврійської губернії, власниками якого наприкінці 18 – початку 20 ст. п'ять поколінь була дворянська родина Попових.

Головним джерелом для висвітлення біографічних відомостей В. С. Попова є: «Русский биографический словарь», спогади

сучасника Попова – Адріана Грибовського та дані, що зберігаються у Центральному Державному архіві Республіки Крим (окремих фонд - №535), у ньому зберігається значна кількість приватних документів дворянської родини Попових.

Василь Степанович Попов – дворянин, поміщик, військовий; народився в Казані, по різних даних у: 1740, 1743 або 1745 р. Почавши свою службу канцеляристом у військовому відомстві зі звання підпрапорщика, завдяки своїм неабияким здібностям, почав швидко підніматись ієрархічними сходами. П'ятнадцять років свого життя присвятив службі правителя похідної канцелярії князя В. М. Долгорукого-Кримського. Після смерті князя, у 1782 р., переходить на службу до самого Григорія Олександровича Потьомкіна-Таврійського – стає правителем його канцелярії. «Виростає» до звання – генерал-майора. Далі - стає персональною наближеною до самої імператриці Катерини II.

За час своєї кар'єри, за сумлінну та віддану працю, Попов отримує в дарунок маєтки: Бюк-Онлар, Тавельський, Тарханкутський маєток, землі на Уралі, у Мінській губернії, в Петербурзі та частину щойно завойованої Таврійської губернії – в подальшому Мелітопольський повіт, містечко Василівка.

За правління Павла I, Попов зазнає певних утисків з боку імператора. Відомо про досить напружені стосунки Павла з Григорієм Потьомкіним, а також з усіма хто були до нього наближеними. Попов починає втрачати авторитет при дворі, у 1797 р. звільнений з посади управляючого Імператорським кабінетом. Згодом, у 1799, Василя Степановича відсторонено від служби. Вік, проблеми зі здоров'ям змушують Попова покинути столицю - це дало поштовх для інтенсивного облаштування власних маєтків. Тільки на півдні – у Катеринославській та Херсонській губерніях – декілька маєтків (в їх числі і Василівка), площею більш ніж 50 тисяч десятин. Зі свого маєтку Васильєво Попов переселяв на Тарханкут кріпосних селян.

Центральним, улюбленим був маєток у Решетилівці (сучасній Полтавській області), саме там Попов провів свої останні роки. Надалі, Решетилівка була залишена у спадок старшому

сину – Олександрову Васильовичу Попову, основоположнику Полтавської гілки Попових. Павло Попов отримав Таврійські землі. Про розвиток маєтку Васильєво за часів В. С. Попова і піде мова в даній роботі.

У 1790 р. отримавши частину землі в Таврійській губернії, Попов починає заселення завойованої території. Осілих поселень тут, поки що, не було – траплялись лише малочислені хутори та зимівники, які почали тут з'являтися у 40-х роках 18 ст., Василь Степанович переселяю до Василівки частину своїх селян з Полтавщини. Приймав до свого маєтку збіглих солдат та колодників. У 1799-1803 рр., за наказом В.С. Попова, у Василівці було зведено будинок поміщика – перша капітальна будівля, в подальшому навколо цього будинку стало «розростатись» місто. За спогадами В. А. Луцинського: «це був будинок з колонами, білий, одноповерховий. Кам'яні сходи вели до входу. Поруч зі сходами – балкон, де генерал Попов (Василь Павлович Попов – онук засновника) часто сидів із люлькою.»

Будинок поміщика мав форму прямокутника розмірами 15,32x10,84 м. Побудований із підручних матеріалів, дерев'яні конструкції – частини розбитих у російсько-турецькій війні 1787-1791 рр. кораблів. Вхід у будинок з високого ганку з колонами. Фундамент облицьований цеглою.

Листування Василя Степановича Попова на 1818 рік було ускладнене проблемами зі здоров'єм, а саме – з очима. На проблеми із зором та заборону лікарів читати і писати Попов скаржиться мало не в кожному своєму листі, згадує, що зовсім нещодавно отримав від дозвіл підписувати листи, і, звісно ж, користується цією можливістю, виказуючи таким чином повагу до своїх адресатів.

У листі від 9 травня 1818 р. Василь Степанович повідомляє сину, Павлу, новини з армії, порушивши настанови лікарів пише листа самостійно; цікавиться у сина чи купив він жеребців для Василівського заводу. У листах висвітлюються матеріальна скрута Василя Степановича. 10 травня 1818, у листі Максиму Фомичу Куницькому, Попов пише: «...Не вижу никакого

шагу со стороны Васильевской экономии к продаже пшеницы. Это меня крайне беспокоит в рассуждении того, что она от времени может прийти в повреждение... Я надеялся, что в первых числах мая я из Решетиловки и Васильевки получу до 50 тысяч рублей, крайне мне нужных для разделки с долгами; но до сих пор не дожидаясь. Меня весьма удивляет, что вы, Максим Фомич, так мало думаете о моих нуждах» - що знову нагадує про скрутне матеріальне становище Попова. В той же день, 10 травня Василь Степанович пише листа Ковалевському, у якому дублює інформацію: «...Я тебя считал усердным и деятельным человеком, как же ты так мало печешься о сборе и доставлении ко мне денег, в коих я крайнюю имею надобность. Хлеб есть вещь, которая всегда нужна, неужели только у меня одного должна лежать пшеница без употребления... Посев хлеба в Васильевке, кажется, не соответствует ни пространству земли, ни числу жителей. Об этом надобно думать и стараться приучить людей, чтоб в собственную пользу и для экономии и для себя более сеяли» У наказі Василівській економії, від 10 травня 1818 р., Попов пише, що окрім проблем із продажем пшениці та вина, на протязі усього року економія майже не приносила прибутків, наказує – зібрати скільки можливо грошей та надіслати їх першою ж поштою. 28 травня 1818 р. Попов написав листа М. Ф. Куницькому, у якому зазначив, що враховуючи те, що Василівська економія є не прибутковою, несвоєчасно та не в повному обсязі висилає кошти, у Василя Степановича є думки щодо продажу економії, більше того, вже є і покупці які пропонують за неї 9000 рублів. У листі від 14 червня 1818 р. Попов нагадує М. Ф. Куницькому про необхідність належного піклування про скот. 26 вересня 1818 р. у наказі Василівській економії, Попов наполягає на перевірці донесень за останні місяці стосовно урожаю хліба. В листах, також, Василь Степанович виказує своє незадоволення щодо управляючого економією, доходами які вони приносить, роботою винокурних заводів, станом економії загалом. Ситуація, на думку Попова могла бути значно кращою.

Окрім справ, що стосуються економії у листах Василь Степанович ділиться новинами, пише про своє самопочуття, погоду. Попов вів листування з: графом А. А. Аракчєєвим, А. С. Тарановим, з синами – Олександром та Павлом, В. О. Рєпніною, графом Орловим. Отже, проаналізувавши зміст листів В. С. Попова, можна виокремити декілька тематичних ліній, що переважають: утримання маєтків, контроль за веденням сільського господарства та торгівлю.

Центральним об'єктом переписки, як правило, є господарська діяльність, видання наказів управляючим економіями та контроль за виконанням цих наказів, прослідковується, також, особиста оцінка діяльності управляючих, що стосується Василівської економії – загалом негативна.

У листах до управителя М. Ф. Куницького, прикажчика І. Григоренка, голови Таврійського повітового дворянства О. С. Таранова, Попов висловлює свої побажання, щодо ведення господарства, дає настанови. У переписці представлені статистичні дані, відомості про продукцію, яку виготовляли в економіях, суми доходу від продажу того чи іншого товару.

Розкриваються деякі якості характеру Василя Степановича, такі як вимогливість, працелюбність, потреба у контролюванні усіх своїх справ, в підтвердження цього – накази службовцям.

Партикулярна переписка В.С. Попова є цінним інформаційним джерелом для вивчення історії розвитку маєтків, що належали родині Попових, є неопрацьованим пластом інформації у вивченні історії українських земель кінця ХІІІ – початку ХІХ ст.

ЗМІСТ

Бузало Т.М., Стойчев В.М. «Епістолярна спадщина дворянина Василя Степановича Попова за 1818 рік. Спроба систематизації та дослідження.»	3
Стойчев В. М., Шаповалова А. В. «Історія Решетилівського маєтку Полтавської губернії за партикулярною перепискою Василя Степановича Попова»	9
Садовська О. Ю., Стойчев В. М. «Партикулярна переписка В. С. Попова, як джерело з історії маєтку Васильєво Мелітопольського повіту Таврійської губернії.»	16
Реєстр журналу партикулярної переписки В. С. Попова 1818 года	21
Журнал партикулярной переписки месяц январь 1818 года	42
Журнал партикулярной переписки месяц февраль 1818 года	60
Журнал партикулярной переписки месяц март 1818 года	83
Журнал партикулярной переписки месяц апрель 1818 года	105
Журнал партикулярной переписки месяц май 1818 года	138
Журнал партикулярной переписки месяц июнь 1818 года	185
Журнал партикулярной переписки месяц июль 1818 года	215

Журнал партикулярной переписки месяц август 1818 года	246
Журнал партикулярной переписки месяц сен- тябрь 1818 года	263
Журнал партикулярной переписки месяц октябрь 1818 года	292
Журнал партикулярной переписки месяц ноябрь 1818 года	321
Журнал партикулярной переписки месяц де- кабрь 1818 года	345
Краткая биография адресатов	359
Имений показчик	388

Наукове видання

Василівська старовина
Випуск 4

Партикулярна переписка
Василя Степановича Попова
1818 року

Технічний редактор: Мордовської М.М.

Комп'ютерний набір:
Бузало Т.М., Садовська О.Ю.,
Стойчев В.М., Стойчева І.М., Філас. В.М.
Верстка та макетування: Крохмаль А.В.

Підписано до друку 20.12.2017.Формат 60х84 1/16.
Папір офсет. Гарн. Minion Pro, Офс. друк
Ум. друк. арк.17,55. Наклад 300 прим.

Видавництво “АА Тандем”
Адреса: 69006, м. Запоріжжя,
вул В.Лобановського 6.27, кв.69
т. 050-590-96-21

Свідоцтво про внесення до державного
реєстру видавців: Серія ДК № 2899

Надруковано “АА Тандем”
зам. № 4